

Annorlunda kurslitteratur

Skönlitteratur en del av läkarutbildningen i Linköping

URBAN FORSUM, professor, överläkare, Klinisk mikrobiologi, Hälsouniversitetet, Linköping
urbfo@imk.liu.se

läkare, med lic, universitetsadjunkt, Pedagogiskt centrum, Hälsouniversitetet, Linköping

ANNA FYRENIUS, examinerad

Skönlitteratur som ett sätt för medicinare att vidga vyerna utanför det naturvetenskapliga fältet och stimulera till perspektivskifte och helhetssyn på människan har tidigare diskuterats [1, 2]. Vid läkarutbildningarna i landet finns i dag inslag av olika karaktär, där skönlitteratur används [3-5].

Sedan två år arbetar vi vid läkarutbildningen i Linköping med skönlitteraturseminarier för studenterna. Seminarierna äger rum under studenternas första år på programmet (tre gånger per termin). Syftet är att uppmuntra reflektion kring allmänmänskliga frågor och människans villkor utifrån läsoplevelsen. I samband med planering och genomförande av seminarierna ställdes vi inför en rad frågor och utmaningar som berörde möjliga målsättningar, val av litteratur, handledarrollen och konkurrens med andra inslag i utbildningen.

Vi vill här delge våra erfarenheter av att i praktiken ha arbetat med skönlitteratur som ett verktyg för att stimulera diskussion och reflektion kring människans villkor.

Intresserade handledare

När den första omgången seminarier planerades handplockades handledare som visat intresse för skönlitteratur och humaniora. Vid ett antal handledarträffar som föregick projektstarten, diskuterades formerna för arbetet, såsom bokval, handledarens roll, målsättningar med mera. Detta innebar att den första handledargruppen i stort sett gemensamt arbetade fram formerna för seminarierna. Vid projektets start medverkade Merete Mazzarella, författare och professor i nordisk litteratur [2,5]. Ett öppet seminarium genomfördes på fakulteten där relationen mellan skönlitteratur och medicin diskuterades. Detta följdes av handledarseminarier där handledargruppen fick möjlighet att diskutera erfarenheter och få perspektiv på arbetet i studentgrupperna.

Bokval

Carl Lindgren beskriver hur man vid KI valt texter som direkt relaterar till sjukdom eller sjukvård. Han konstaterar dock att »andra texter, utan direkt sjukdoms- eller patientanknytning, lika väl kan katalysera perspektivbyte och ökad förståelse för sjukdomen och människan« [3]. Så föll också vårt val av litteratur på böcker som inte direkt återger en sjukdoms- eller vårdfarenhet. Valet av bok har skett inom varje grupp. Handledaren har ofta föreslagit böcker men många gånger har initiativet kommit direkt från studenterna. Eftersom vi arbetar med ett obligatorium, där vi hela tiden balanserar mellan lustfylld läsoplevelse och tidspress, har vi också sett det som viktigt att studenterna genom bokvalet på ett tydligare sätt får »äga« projektet. Farhågan med att släppa litteraturvalet mer fritt var att vi skulle landa

i »bestsellers« och deckare, men det visade sig vara ett dåligt underbyggt antagande. Valet av klassiker i kombination med modern litteratur av hög kvalitet har varit genomgående. Exempel på titlar som använts vid ett flertal tillfällen är: Karin Boye: »Kalllocain«, Kerstin Ekman: »Sista rompan«, Kjell Johansson: »Huset vid flon«, Albert Camus: »Pesten«, Bernhard Schlink: »Högläsaren«, Imre Kertész: »Mannen utan öde«, Lars Andersson: »Snöljus«. En fullständig förteckning över den litteratur som använts går att finna på <http://www.hu.liu.se/content/1/c6/04/46/81/humstrimman.pdf>.

Seminarierna

Studenterna (cirka sju per grupp) och en handledare träffas vid tre tillfällen under terminen. Till varje tillfälle läser gruppen en titel. Formen för arbetet i grupperna har varierat, men diskussionen har utgått från de frågor litteraturen väckt hos studenterna. Ämnen som bearbetats har varit varierande: etiska dilemman, könsroller, moral, livsvärden, död, kärlek, barndom, kort sagt stora livsfrågor som på olika sätt möter oss i litteraturen.

Studenternas utvärdering

Efter avslutad seminarieomgång svarade studenterna på ett antal öppna frågor, detta för att i görligaste mån undvika att styra uttryckta åsikter om temat:

- Läsningen och seminarierna har varit bra därför att ...
- Läsningen och seminarierna har inte varit bra därför att ...
- Hur tror du skönlitteraturläsningen och seminarierna kan ha betydelse för din utbildning eller din kommande yrkesroll?

Studenterna fick också svara på en fråga om huruvida seminarierna och läsningen varit:

- enbart stimulerande
- stimulerande och pressande
- enbart pressande.

Bland studenternas svar fanns flera återkommande teman (se Fakta).

Den vanligaste positiva kommentaren var att seminarierna inneburit att man fått bryta av de intensiva naturvetenskapliga studierna och diskutera andra sorters frågor. Skönlitteraturtemat har uppenbarligen inneburit ett avbrott i studierna och en motvikt till det naturvetenskapliga. Många skriver också att det varit viktigt att känna att man kunnat göra detta avbrott med känslan av att ha ett »legitimt skäl«. Flera kommentarer vittnar om en allmänt positiv upplevelse av läsningen: allmänt bra, stimulerande, intressant.

Ett mervärde med temat har varit att man läst någonting som man annars inte skulle ha tagit sig för med. Ett flertal kommentarer beskriver betydelsen av nya infallsvinklar, perspektiv och vidgade vyer i diskussionerna med andra. Läsningen och seminarierna har också inneburit att man fått tänka till och reflektera över sina egna ståndpunkter. Seminari-

SAMMANFATTAT

Ett projekt med skönlitterär läsning och reflektion i handledarledda grupper pågår sedan 2003 på läkarutbildningen i Linköping. Erfarenheterna från projektet är goda.

upplever läsningen som stimulerande, men många upplever också en konkurrens med övriga moment i utbildningen. **Aktiviteten** ger möjlighet till reflektion över livsfrågor och människans villkor.

Huvuddelen av studenterna

■ FAKTA. Återkommande teman i studenternas kommentarer:

Positivt:

- avbrott i studierna och en motvikt till det naturvetenskapliga
- allmänt bra, stimulerande och intressant
- man har läst någonting som man annars inte skulle ha tagit sig för
- ett vidgat perspektiv
- allmänbildning
- etik-, värde- och moraldiskussioner kring kommande yrkesroll
- inlevelse i andra männi-

skors vardag

- träning i att uttrycka sina tankar och åsikter
- personlighetsutvecklande.

Negativt:

- känslan av tidsbrist och stress i relation till övriga studier
- obligatoriet
- svårt att se syftet med aktiviteten
- svårt att se kopplingen eller relevansen för det framtida yrket.

erna verkar även ha ett värde av mer social karaktär. Bland de negativa kommentarerna dominerar känslan av tidsbrist och stress i relation till de andra studierna. För vissa studenter är denna konkurrens om tiden fullt överkomlig medan den i andra fall uppges förta stora delar av läsupplevelsen eller gör att momentet känns påtvingat. Flera studenter påtalar obligatoriet som ett problem. Andra kommentarer är av mer praktisk karaktär och innefattar sådant som planeringen av tider, seminarier, längd etcetera. Några studenter har också tyckt att det är svårt att se syftet med en sådan här aktivitet. Denna kommentar kan utvecklas genom att studera svaren på frågan om hur studenterna själva ser på betydelsen av detta moment i deras utbildning och/eller framtida yrke.

Här återkommer flera av de kommentarer som diskuteras ovan, men vissa nya aspekter dyker också upp. Många studenter har svårt att se kopplingen eller relevansen för det framtida yrket och hänvisar till att man läser i alla fall. Flera kommentarer vittnar om kopplingar eller betydelse i form av ett vidgat perspektiv på människan, vidgade vyer, allmänbildning, etik-, värde- och moraldiskussioner som är anknutna till den kommande yrkesrollen och inlevelsen i andra människors vardag. Andra påtalar att man får en träning i att uttrycka sina tankar och åsikter och att det i sig är personlighetsutvecklande.

En god summering av attityden till projektet kan ges genom svaret på frågan »Att läsa extra böcker inom ramen för utbildningen upplevde jag som«:

- Enbart stimulerande (termin 1: n=19, termin 2: n=25)
- Stimulerande men pressande (termin 1: n=25, termin 2: n=24)
- Enbart pressande (Termin 1: n=4, Termin 2: n=1).

Diskussion

Vi ser inte skönlitteraturtemat i läkarutbildningen som ett lärande i litteraturvetenskap. Vi vill snarare erbjuda ett forum inom ramen för utbildningen där andra diskussioner och reflektioner än de strikt naturvetenskapliga bereds plats. Skönlitterära verk har varit en utgångspunkt för diskussion i grupperna där alla ska kunna komma till tals och uttrycka sina uppfattningar. Ett respektfullt lyssnande och reflekterande över andras åsikter och uppfattningar kring böckerna är centralt. Seminarierna präglas av breda diskussioner kring människors olikheter, psykologiska mekanismer, samhällsliga fenomen och reflektioner utifrån studenternas egna erfarenheter och upplevelser som de kopplat till litteraturen. Diskussioner kring existentiella frågor (bland annat döden, frihet-beroende, utanförskap, tvåsamhet, makt- underkastelse) har uppstått i många grupper.

Studenternas kommentarer stämmer väl överens med de

rapporter vi får av handledarna i projektet. Handledarna uppger att diskussionerna ofta blir intressanta och att studenterna med entusiasm tar sig an både läsning och diskussion. Handledarna, erfarna universitetslärare och verksamma kliniker, uppger också att diskussioner om den framtida yrkesrollen inte är ovanliga. I dessa får handledaren tjäna som mentor och förebild för yrket. Enstaka studenter upplever dock läsningen som betungande.

Att det ständigt närvarande dåliga samvetet för »allt annat som ska läsas« ibland gör sig gällande i grupperna rapporteras även från handledarhåll. Delaktighet i valet av bok har motiverat studenterna att engagera sig i gruppens arbete. Ett helt fritt val utan begränsningar, där det blir långa urvalsdiskussioner, är en mindre lyckad erfarenhet.Handledarens roll kan här vara att stödja urvalsprocessen, och en lista med böcker som tidigare fungerat i seminariegrupperna har varit till stor hjälp.

Placeringen av temat tidigt eller sent i läkarprogrammet är naturligtvis avhängigt av mål och intentioner. Studenterna under termin 1 och 2 är i de flesta fall unga och nyinflyttade till stan. Som »nyblivna vuxna«, kanske nyss utflyttade från barnomschmettet, har de ett socialt behov men också ett behov av att diskutera livsfrågor. De flesta av studenterna har ännu inte någon, eller endast liten, värderfarenhet och kan därför inte relatera till en roll som framtida läkare. Diskussionerna sker därför ofta utifrån ett individuellt perspektiv.

I ett skönlitteraturtema placerat senare i utbildningen kanske diskussionerna och reflektionerna i större utsträckning kan ses från ett framtida läkarperspektiv och med ökad insikt om sjukvårdens villkor. Vi har placerat temat tidigt och ser vissa fördelar med det. Ett exempel är att socialiseringen in i yrket och kulturen inte hunnit präglat studenterna, vilket möjligen ger förutsättningar för ett mer öppet samtal. Vi tror dock att det finns andra vinster med att under de kliniska terminerna »ta ett steg tillbaka« från det strikt medicinska och med skönlitteraturens hjälp se människan och sjukvården ur ett annat perspektiv.

Vi ville med skönlitteraturtemat erbjuda ett forum för diskussion om livsfrågor och vidga studenternas synfält. Vi kan konstatera att vi uppnått detta syfte. Vi måste kontinuerligt arbeta med förbättringar och inte minst vara vaksamma på temats utformning så det blir lustfyllt och stimulerande. Vår erfarenhet säger att studenterna tar sig an läsningen och stödjer varandra. Vi tror det är centralt att studenterna upplever att de »äger« av processen för bästa utfall. Vi har också erfarit att det inte är självklart vilken plats ett sådant här inslag ska ha i en modern läkarutbildning. Det är många intressen som slåss om studenternas utbildningstid, och vi kommer aldrig att kunna svara på frågan om studenterna blir »bättre läkare« av detta.

Vi ser temat som en pusselbit bland andra som ska bidra till att vi utbildar humanistiskt reflekterande läkare med helhetsyn på människan. Utifrån våra goda erfarenheter av projektet kan vi konstatera att böckernas värld är en skatt att ta tillvara under läkarstudenternas universitetsstudier!

■ *Potentiella bindningar eller jävsförhållanden: Inga uppgivna.*

REFERENSER:

1. Petersson C. Skönlitteraturen en genväg till den motsägelsefulla människan. Läkartidningen 2005;102:2414-6.
2. Mazzarella M. En god bok receptet för medicinare [Understreckare]. SvD 2004 18 september.
3. Lindgren C. Skönlitterär gestaltning måste förankras i läkarutbildningen. En väg att förstå både sig själv och den sjuka människan. Läkartidningen 2003;100:3406-7.
4. Håkansson A, Haffling AC, Beckman A, Jakobsson K, Löwenhielm P. Romanfigurer ger liv åt tentans patientfall. Läkartidningen 2003;100:3425-7.
5. Mårtenson J, Merete Mazzarella ger medicinare komplement i utbildningen. Skönlitteraturen berikar språket och perspektivet på människan. Läkartidningen 2001;98:2362-5.